

Коли я помирав. Роздуми скептика про ймовірність потойбічного життя

Себастьян Юнгер

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Поліна Ткач

© Видавництво «Наш Формат». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Що

Одного вересневого ранку, коли моїй першій доньці було два з половиною, а хатні справи, переробити які годі було й сподіватися, тягнулися без кінця-краю, у мене ні сіло ні впало заболів живіт. Раптове нестерпне печіння під грудиною змусило мене випростатися і вхопитися за живіт рукою. Такий біль я відчув уперше, і чомусь промайнула думка: це саме той біль, після якого дізнаєшся, що лишилося тобі недовго.

Гойдалки з болем тривали місяцями. Його можна було терпіти, і водночас, хоч як дивно, він виснажував. Іноді я аж присідав через нудотне відчуття жару — стугонливе печіння праворуч від серединної лінії, майже під ребрами. Як і більшість, я залишав без уваги чимало неприємних відчуттів — від гриж, каменів у нирках, зламаних ребер, розірваних сухожилків, марафонів, бойових патрулювань, поранень бензопилою, — і цей біль не став винятком.

За кілька місяців народилася друга донька, а ще кілька місяців по тому почалася епідемія коронавірусу. Старша, Зена, ще не ходила до школи, тож ми змогли перебратися з Нью-Йорка до усамітненого маєтку на Кейп-Коді. Наш будинок, споруджений 1800 року, стояв у кінці ґрунтової дороги, а навколо височіли соснові ліси, власність федерального уряду. Частину території займала органічна ферма, на якій господарювали друзі, що також мешкали в маєтку. Ми заготовляли, сушили, а потім кололи дрова, відганяли від курників койотів і лисиць, продавали продукти та прибирали дерева, повалені впоперек доріг буревіями.

Легідну зиму змінила холодна нескінченна весна, а червень приніс спеку й південно-західні вітри, від яких по обіді воду в бухті вкривали брижі, а калюжі та підвіконня — яскраво-зелений пилок. Через коронавірус Зена не спілкувалася з іншими дітьми, а людська раса для неї обмежувалася переважно мною, моєю дружиною,

парами з ферми та родиною вгору по дорозі з двома дівчатами-підлітками. Якось ми із Зеною вирушили помалювати крейдою на асфальтованій дорозі, а наступного ранку повернулися перевірити, чи пережили малюнки зливу, що періщила аж до ранку. Від Зениних зусиль не залишилось ані сліду.

«Дощик не вчинив би так, якби побачив, які вони гарнюні», — сказала Зена. Ось у чому проблема, подумав я: ми поняття не маємо, чи помічає нас Всесвіт узагалі, що вже казати про те, чи є йому до нас діло. Набагато пізніше, коли я намагався зрозуміти, чому цілих пів року ігнорував біль у животі, то спромігся на єдине пояснення: я повірив у те саме, що й моя донька, але в дорослій версії. Звісно, Всесвіт не стирає з лиця землі хороших людей безпричинно, подумав я. Звісно, Всесвіт не стирає з лиця землі батьків малечі.

Одного раннього ранку, коли за вікном спальні тільки-но почали вимальовуватися обриси світу, мене висмикнуло зі сну видіння: моя дружина з доньками ридають в обіймах одна одної, а я в цей час дивним чином завис над їхніми головами. Я кричав і махав руками, але вони навіть не підозрювали про мою присутність. Звідкись прийшло усвідомлення, що я відійшов в інший світ і вже нічим не можу їх розрадити; вони назавжди стали недосяжні для мене. А ще виявилось, що помер я через несерйозне ставлення до життя. «Ти міг робити що завгодно — хай навіть у шахи грати, — а натомість вирішив померти», — так пояснив мені голос. Я легковажив, а тепер було запізно.

Я прокинувся охоплений душевною мукою і соромом. У сірому світлі, що пробивалося крізь вікно, мені вдалося розгледіти обличчя дружини й доньок. За ліжко нам правив великий матрац, покладений на долівці, і найчастіше Зена вкладалася між мною і Барбарою. Шестимісячна Анджела спала з іншого боку. Зрештою, я не відійшов в інший світ, а залишався в ліжку зі своєю сім'єю. Я підсунув руку під Зену, яка уві сні інстинктивно перевернулася до

мене і вмостила голівку на моєму плечі. Відчув, як міжзоряну порожнечу смерті поволі заповнює людське тепло, доторк і подих. Із часом починають втішати вже не батьки, а діти, і для мене ця мить настала на світанку одного червневого ранку у віці п'ятдесяти восьми років.

Мій батько народився і виріс у Європі, але емігрував до Сполучених Штатів, коли Францію, де він мешкав із сім'єю, окупували німці. Напів'єврей по батьковій лінії, він заперечував будь-яку етнічну ідентичність, проте в Америці почав користуватися другим єврейським іменем, щоб виводити на чисту воду ксенофобів. Португальський суховантаж «Сан-Томе», що перевозив коркове дерево, доставив мого батька, на той час вісімнадцятирічного юнака, до порту Балтимора. На виході із зали прибуття з ним поспілкувався представник міграційної служби, який хотів дізнатися про його плани. Хлопець розповів, що йому до душі фізика, на що службовець відказав: «О, ну тобі пряма дорога до Бостона в МТІ. Там вчиться мій синок, і це найкращий виш у країні».

За Массачусетський технологічний інститут мій батько не чув, але добре знав про Гарвард, куди прагнув вступити всім серцем. І вступив би, якби голова приймальної комісії не припустився помилки: він похвалив тата за дуже високі тестові бали і пообіцяв зарахувати попри те, що заклад «вичерпав квоту на євреїв». Мій батько кивнув, вийшов на вулицю і вступив до МТІ.

Тато був науковцем і вірив лише в те, що можна виміряти та перевірити. (Що, як він любив наголошувати, насправді не можна вважати вірою.) Він увів раціональність епохи Просвітництва в безневинні забобони моєї мами, яка черпала натхнення в обнадійливому наборі східної мудрості: енергії, чакрах, минулих життях і померлих друзях, котрі навідувалися в совиній чи воронячій подобі. Коли в п'ятдесят років у мами діагностували рак,

вона заявила, що лікуватиметься лише макробіотиками та йогою. Батько запитав, чи чула вона про медичні дослідження, які підтверджують, що рак матки можна вилікувати дієтою, на що вона гнівно звинуватила чоловіка в «надмірній раціональності», інакше кажучи, в неповазі до її переконань. Він пригрозив розлучитися, якщо мама не почне лікування, і вони зійшлися на компромісі: мама погодилася на операцію, але без хімієтерапії, і, на подив хірурга, вижила.

Церкву ми, зрозуміло що, не відвідували, тож розраду, яку часто знаходять у духовності, нам мала приносити раціональність. Тільки поглянувши на свій сон про смерть раціональним батьковим оком, я його зрозумів. За логікою батька, сон був жахливий, але вочевидь аж ніяк не віщий. Чому так? Ваше тіло не спроможне зрозуміти проблеми когнітивного порядку, а саме цього й потребує ваш розум, щоб осмислити інформацію. Вони — дві окремі операційні системи: одна працює на думках, інша — на відчуттях. Інакше, щоб дізнатися, у чому проблема, ми могли б упоратися без КТ і МРТ: просто запитували б наші тіла й підказували лікарю, що полагодити.

Хай там як, сон розхвилював мене не на жарт, і я розповів про нього Барбарі. Коли народилася Зена, мені було п'ятдесят п'ять, і я приписав сон страху померти, не виховавши дітей. До вечора він вивітрився з голови, і десь о дев'ятій ми вже пішли спати. У відчинені вікна лилося червнєве повітря, наповнюючи ароматами навколишнього лісу нашу спальню, наші сновидіння, наш сон. Іноді ми прокидалися від виску куниць-рибалок, виття койотів над здобичню або дивного щецету, який я так і не спромігся розпізнати. Тієї ночі жахіття не снилися, але розбудив мене — знову на світанку — пекучий біль у животі. Боліло нижче і сильніше, ніж зазвичай. Невдовзі біль минув, і я знову поринув у сон. Розплющив очі вже тоді, коли сонце зазірало в кімнату через верхівки дерев.

На календарі було 16 червня 2020 року. Моє тіло все життя рухалося до цього дня, і ось він настав.

Ґрунтова дорога до нашого будинку, обабіч якої поросли молоді дубки, білі акації та смолисті сосни, порита глибокими вибоїнами. Глинистий ґрунт погано вбирає воду, і після злив лишаються величезні калюжі, причому в одній можуть вишикуватися три, а то й чотири авто, занурені у воду по самі пороги. Під'їзна дорога завдовжки у кількасот метрів закінчується біля гаража й колишньої стайні, у бетонну підлогу якої вмуровано пенні 1931 року. Поряд стоїть каркасний будиночок, облицьований кедровою дранкою, який звела ще родина Гопкінсів, чиї предки прибули на «Мейфлавері» далекого 1620 року. Після Великої депресії Гопкінси продали свою власність письменнику-соціалісту на ім'я Волдо Френк, який побував у гущавині найвизначніших протистоянь століття: мирних протестів проти Першої світової, страйків американських робітників, Кубинської революції. В автобіографії Френка є фото, на якому сам Фідель Кастро у військовому камуфляжі з М-16 через плече вітає його на злітній смузі. Десятиліттями радикали всіх мастей — комуністи, митці, гомосексуали, курці опіуму — збиралися в лісах Труро та вузьких провулках Провінстауна, де ховалися від пильного ока федералів і жили своїм бунтарським життям. Френк помер 1967 року, а 2000-го я придбав будинок з ділянкою в його сина.

Начальник пожежної служби рекомендував розчистити під'їзну дорогу від підліска, щоб звільнити проїзд для їхніх авто у разі екстреної ситуації, і врешті ми з одним приятелем узялися за бензопили й пройшлися ними аж до траси. Напиляне ми залишили на місці, але із часом рослинність повернулася, і я роками нагадував собі знову привести узбіччя до ладу. Про необхідність зручного під'їзду годі й сперечатися: мобільний у домі майже не ловить, а проливний дощ може на кілька днів вивести з ладу старезну

стаціонарну лінію. Саме того ранку я чомусь відчув нагальну потребу закрити це питання.

Відтоді, як я працював верхолазом, у мене збереглося все необхідне спорядження. Я залив бензин у портативну бензопилу, підправив ланцюг надфілем і підступився до дерев на узбіччі. Неприємна робота для спекотної погоди: з калюж лізли комарі, колючки акації чіплялися за штани й сорочку, але я впорався за пів дня. Взявшись за руків'я бензопили, я сперся нею на носок черевика, споглядаючи справу своїх рук. Та сюди ціла циркова трупа заїхала б, було б бажання, подумав я. Дві нечасті гості, підлітки з будинку по сусідству, завітали пограти з малечою, звільнивши мені час на пробіжку або рідкісні вечірні посиденьки з дружиною. Я повернувся в прохолоду будинку і запропонував їй побути кілька годин лише вдвох. А потім хтось смикнув мене за язик додати: «Прекрасний день: хто знає, скільки таких днів нам відміряно».

Згодом Барбара зізналася, що на мить засмутилася через ті слова: від них віяло песимізмом, коли завжди очікуєш втратити все в житті. Але потім вона подумала: а раптом він має рацію, саме так я мріяла б провести наш останній день разом, — і погодилася на пообідній відпочинок. Усе було якесь дивне: і сон про смерть, і нестримний потяг розчистити дорогу, і швидкоплинна думка про вмирущість. Барбара пошепки попередила одну з нянь, що на якийсь час ми втечемо, і, намагаючись вислизнути з дому якомога тихше, ми притримали сітчасті двері на виході.

У найвищій точці своєї земельної ділянки, на пагорбі, тепер зарослому густим сосняком, до якого вела стежка, Волдо Френк спорудив письменницький куточок. Коли чоловік зводив будиночок, пагорб був частиною порослого толокнянкою великого вересового пустища, що простягалося на південь від річки Памет, і зі свого робочого місця він міг би споглядати затоку Кейп-Код і

навіть випнутий у море скелястий берег Плімута за тридцять кілометрів звідси. З вигнутого даху хатини, схожого на обшитий внапусток корпус стародавніх скандинавських човнів, стирчав мініатюрний димар, у який пихкала вугільна пічка, а всередині стояла вузька лежанка, збита з дощок. Я розчахнув двері, і ми увійшли в прохолодну хатину, в повітрі якої відчувалася затхлість. Було близько п'ятої пополудні.

Людське тіло вміщує майже п'ять літрів крові, об'єм якої лікарям подобається вимірювати в «одиницях». У жінок менше крові, ніж у чоловіків, а в дітей — менше, ніж у дорослих, але у будь-якому разі здорова людина може втратити майже п'ятнадцять відсотків крові без серйозних наслідків. (Зазвичай така крововтрата у жінок під час пологів.) Однак після втрати тридцяти відсотків — трьох-чотирьох одиниць — організм входить у стан компенсаторного шоку для захисту життєво важливих органів. Частота серцевих скорочень зростає, надолужуючи низький артеріальний тиск, дихання пришвидшується і стає поверхневим, капіляри й дрібні кровоносні судини звужуються, втримуючи кров там, де потреба в ній найнагальніша: у серці, легенях та мозку. Якщо притиснути пальцем шкіру здорової людини, на ній залишиться біла пляма, яка майже відразу порожевіє. Якщо те саме проробити на шкірі людини в компенсаторному шоку, пляма так і зостанеться білою, навіть якщо здається, що людина здорова й при тямі.

За крововтрати в сорок відсотків організм починає впадати у стан, з якого вже не може вибратися самотужки. Для роботи всіх органів, зокрема серця, потрібен кисень, і якщо артеріальний тиск падає, серце не може викидати кров з достатньою для виживання силою. У цей момент скомпенсований геморагічний шок переходить у стан декомпенсації й активується процес умирання: людина може нестримно тремтіти, то непритомніючи, то

повертаючись до тьми. З'являються галюцинації та маячіння. Насправді той, хто помирає, може цього не усвідомлювати. І навіть намагатися жартувати з лікарями чи запитувати, чому в них такий стурбований вираз обличчя. Мозок, серце та інші життєво важливі органи отримують недостатньо кисню і починають відмовляти, внаслідок чого прискорюється процес токсичного впливу через підвищену кислотність крові, ацидоз. Цей патологічний стан може вбити людину, навіть якщо перелитої крові достатньо, щоб підтримувати серцебиття.

У разі розриву магістральної артерії людина може померти за дві-три хвилини або, якщо крововтрата повільніша, як у моєму випадку, — триматиметься годинами. Хай там як, але без масивного переливання крові — часто безпосередньо в яремну вену — пацієнт помирає. Втратити сорок відсотків крові — наче побувати в «зоні смерті» на Евересті, на висоті 8000 метрів, де концентрація кисню приблизно на третину менша, ніж на рівні моря. В альпіністів, які застрягли в зоні смерті, та людей, які втратили половину крові поза лікарняними стінами, шанс вижити майже однаковий, а якщо точніше — нульовий.

У хатинці Волдо Френка ми з Барбарою були майже годину. В полудневій спеці вібрували комахи, а на верхівках дерев пурхали пташки. З пронизливим криком задуху прорізав яструб. І в цьому безлюдному місці буденності й безпеки мій живіт запекло вогнем. Біль з'явився нізвідки й одразу заповнив усі мої думки. Сильніший, ніж під час розладу шлунка, він, проте, не здавався небезпечним — лише дуже незвичним. Намагаючись позбавитися болю, я підвівся після марних спроб полегшити його зміною положення. Підлога почала вислизати з-під ніг, наче палуба корабля, і я сів на місце.

— Дивно, — вимовив я. — Зі мною таке вперше.

У моєї дружини з'явилася проблема: можливості покликати на допомогу не було, а важив я на двадцять кілограмів більше за неї. Вона самотужки мусила доволоти мене з лісу до будинку. Коли я обхопив її за плечі правою рукою, а вона взялася лівою за мою талію, ми спробували рушити. Пам'ятаю, як подумав, що рухалися ми заледве кілька хвилин, а триматися на ногах вже було несила; нічого доброго це не віщувало. Поки ми пленталися стежкою, я намагався поставити собі діагноз. Інфаркт? Навряд: ані болю за грудиною, ані чинників ризику. Інсульт? Теж малоімовірно з тих самих міркувань. Моя мама страждала на дивертикуліт; може, в мене кишківник розірвався? Звучить не так уже й страшно. Імовірно, мене прооперують і вже за кілька днів випишуть з лікарні.

Мої думки ковзали, як авто на льоду: хай як я намагався, але втриматися у своїй смузі не міг. Місяці по тому я попросив, аби Барбара описала мене в той момент. «Ти бурмотів, — розповіла вона. — Не намагався заспокоювати мене, бо знав, що щось не так. Ти сказав: “Мені знадобиться допомога”. Ноги твої ще рухалися, але тулуб повністю навалився на мене».

Коли ми нарешті опинилися на під'їзній дорозі, Барбара відчинила дверцята з пасажирського боку й допомогла мені всістися. Уперше відтоді, як ми вийшли з хатини, їй випала нагода подивитися мені в очі. «Твій погляд крізь мене говорив красномовніше за слова, — поділилася дружина. — Ось тоді я побігла в дім, не знаючи, чи побачу тебе серед живих, коли повернусь; не хотіла залишати тебе самого ні на мить».

Пам'ятаю, як Барбара на бігу сказала, що принесе води. Мені її поспіх не сподобався: це означало, що вона хвилюється. Барбара побачила, що няні із Зеною та Анджелою граються на підлозі, і поманила старшу на кухню. Дівчинка підвелася, і Барбара пошепки попросила її викликати швидку. Після нещодавніх дощів у слухавці стаціонарного телефона тільки шипіло, і няня пішла надвір ловити

сигнал на мобільному.

• • •

Далі — у повній книжці «Коли я помирав. Роздуми скептика про ймовірність
потойбічного життя».

nashaknyga.com.ua